

Тези бележки не намаляват значимостта на изследването. В „Художественный синтез в русской прозе XX века“ И. Захарева обобщава характерологичните черти на модерната литература, които могат да бъдат импулс за нови естетически завоевания, а в някои случаи лягат в основата на редица произведения от следващите десетилетия.

Маргарита Каназирска

ПОП ЙОВЧО ОТ ТРЯВНА. ЛЕТОПИС И РОДОСЛОВИЕ. Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, 1995. 95 стр.

Необходими бяха повече от сто години, откакто е знайно съществуването на летописния разказ на поп Йовчо поп Николов от Трявна (1786 — 1855), за да бъде отпечатан като отделна книга целият му текст. Досега има издания само на отделни части от летописа — на П. Р. Славейков в Сб НУНК от 1890 г. (препечатано в сборника на В. Начев и Н. Ферманджиев „Писахме да се знае“ С., 1984) и на Иван Богданов в края на неговото издание на Именника на българските ханове (С., 1981), придружен от една страница фотокопие от оригиналния текст.

Проф. д-р Иван Радев (автор на предговора към сегашното издание) и гл. ас. Тодор Моллов (осъвременил текста и подготвил обяснителните бележки) имат амбицията да реализират едно начинание, което е трябвало според тях да види бял свят още в края на миналия век. Независимо че доскоро липсваше цялостно издание на летописа, неговият текст е успял да стане твърде популярен. На фона на досегашната му употреба в различни изследователски и популярни съчинения сегашното издание като че ли е насочено към стимулиране на една по-академична линия в проучването му. От 70-те години насам с летописа на тревненския поп са се занимавали предимно една група автори, заемащи по-особено място в системата на днешната хуманитаристика — представители на „съвременния романтичен подход“ към проблемите на нашето минало. Това са автори като Йордан Вълчев, който се опитва да включи летописа на поп Йовчо в системата от разсъждения, свързани с неговата хипотеза за българския календар (вж. „Летописът на поп Йовчо от Трявна“ в книгата му „Календар и хронология“, С., 1994), и покойният Иван Богданов, използвал широко текста на поп Йовчо в своите книги. Да припомним, че Ив. Богданов направи странния за края на XX век опит да реабилитира достоверността на „Веда Словена“. Към тая група можем да отнесем Никола Ферманджиев и Венцислав Начев, в чиито съчинения на историческа тематика също има силен романтичен акцент.

Действително едно цялостно, изчистено от пропуски и непълноти издание на летописа на поп Йовчо по естествен път би стимулирало интереса към възрожденските летописи като книжовно явление. Явление, което демонстрира много здрава връзка с летописния жанр от средновековието. Осмислено на основата на Паисиевата новобългарска историописна традиция и първите прояви на българска научна историческа мисъл, изглежда като че ли анахронизъм.

Независимо от това възрожденските летописи са може би най-адекватното писмено свидетелство за масовото историческо съзнание на българина.

За жалост пътят на отграничаване от досегашните частични издания в посока към едно академично издание на летописа на поп Йовчо и сега не е изминат докрай. Българската наука има нужда от академично издание и фототипно възпроизвеждане на текста, такова, каквото в последните години бе направено на „История во кратце...“ на йеросхимонах Спиридон. Само подобно издание би помогнало реално за решаването на трудните изследователски задачи, особено на свързаните с отговора на въпроса кои са писмените извори, използвани от поп Йовчо при съставяне на първата част от съчинението. Фототипното възпроизвеждане би демонстрирало на момента „многостепенния“ подход на съставителя (съставителите) в началото на летописа — първоначалното чисто и уверено изписване на текста и по-късните, с друго мастило и може би друг почерк допълнения и поправки (напр. Заберган, Боян и др.).

Изданието се състои от три обособени части — кратък предговор, текста на летописа според микрофилм от оригинала, съхраняван в НБКМ—БИА, и бележки. Предговорът е кратък, но независимо от това авторът е успял в много стегната форма да открие основните моменти от житейския път на поп Йовчо, и то тези, които по пряк начин са свързани със съзидателното му дело — връзките с Букурещ, Търново и Света гора. Именно в тях проф. Ив. Радев съзира изворите както за творческата му мотивация, така и за съвсем конкретна историописна информация. Следва кратка характеристика на двете основни части на поп-Йовчовото съчинение. Първата — „Летопис“ — представлява схема на юдейските царе, римските, византийските и руските императори, на „славянските“ и българските князе и царе, на турските султани. Втората част — „Родословие“ — разказва за „преживяното“ във фамилията на свещеника във времето от 1680 до 1869 г. Критерият за същественост е субективен и затова в разказа по един пътър и неповторим начин са описани раждания и смърт, наводнения и празници, руско-турските войни и гръцките архиепиеи в Търново. От характеристиките на конкретния текст авторът на предговора отива и към по-големи обобщения. Изказано е мнението, че Възраждането налага съществени количествени и същностни промени в летописния жанр.

Бележките в края на текста са подготвени прецизно и са значително по-пълни от бележките в изданието на Н. Ферманджиев и В. Начев. В края на книгата има речник на непознатите думи и библиографска справка (непълна).

Вниманието на Ив. Радев и Т. Моллов е насочено най-вече към „възрожденския“ хронологически аспект на летописа на поп Йовчо. Дори и в предговора е казано, че втората част на съчинението е по-интересна. Тази особеност ни предоставя възможност за кратък преглед на проблемите, които поставя първата част на летописа.

Един от най-сериозните нерешени въпроси на старобългарската историопис засяга нейния реален обем. До нас са достигнали нищожен брой книжовни произведения със собствено историописен характер от времето на нашето средновековие. Възможните обяснения за тази ситуация най-общо са две — или българинът от средновековието е пренебрегвал възможността да опише своята история, или съществена част от вече създадените историописни творби са били унищожени в превратностите на нашето далечно или по-близо минало. И двата възможни

алтернативни отговора са в състояние да създадат сериозна бъркотия. Ако приемем първия, нуждата от обяснение не отпада, напротив — става по-голяма. Защо средновековният българин ще се отнася с неразбиране и нехайство към запазването на спомена за миналото си, докато руси и сърби в близки исторически условия показват много по-ясно дефиниран историзъм в битието си?

Ако приемем за по-вероятен втория отговор, се създава много благоприятна обстановка за романтично-сентиментални залитания и преувеличения на количествените и характерологичните показатели на старобългарската ни историопис. В съвременната наука все пак този вариант е предпочитан. За да бъде той поставен на фактологическа основа, са правени опити да се открият в запазени книжовни творби преки или косвени данни за съществуването на сега унищожени историописни паметници от българското средновековие. Този изследователски проблем рефлектира и във възрожденската ни историческа книжнина. Напълно допустима възможност е възрожденските ни историци да са ползували стари съчинения, които по-късно са потънали в неизвестност. Два са най-ярките примери в това отношение. Първият е т. нар. „Повест за цар Асѣн Стария“, за която Паисий споменава, че е използвал при написването на „Историята“ си. Споровете около тази повест са застинали на позицията на немного категоричното отхвърляне на съществуването ѝ. Вторият дискуссионен случай е точно с летописа на поп Йовчо. В неговата първа част се съдържат твърдения, за които се приема, че се разминават със сведенията на запазените хронографи. Ако това е действително така, трябва да се търсят непознати нам книжовни източници, до които поп Йовчо е имал достъп през XIX в. Известна е и лансираната теза — тези книги да идват от запазената в търновската църква „Св. св. Петър и Павел“ българска патриаршеска библиотека, унищожена по времето на митрополит Иларион Критски. Още през 1917 г. Юрдан Трифонов категорично отхвърли достоверността на това предание. Въпреки това този разказ продължава да омайва съзнанието на учените. Проф. Ив. Радев също е склонен, макар и с уговорки, да приеме тази хипотеза.

Необходимо е прецизно текстологично проучване и съпоставка между летописа на поп Йовчо и всички останали известни ни историописни съчинения, за които съществува и минимална възможност да са му били под ръка. Като се имат предвид неговата начетеност и широки контакти, периметърът на тези съчинения ще да е бил доста широк. Само на базата на такава съпоставка може да се приеме или отхвърли мнението, че тревненският свещеник е разполагал с неизвестни за нас извори. Едва тогава ще стане възможно летописът да се свързва с преданието за изгорената библиотека и с фундаменталния въпрос за реалния обем на старобългарската историописна книжнина.

Лично аз съм настроен скептично към почти всички елементи на така създалата се изследователска ситуация. Въпреки ясно осъзнатата необходимост, все още няма цялостна текстологична съпоставка дори между „Зографския препис“ на Паисиевата история (приеман за негов автограф) и многобройните ѝ други преписи и преправки.

Да се надяваме, че този скептицизъм ще се окаже неоснователен и малката синя книжка с летописа на поп Йовчо ще стимулира нечий изследователски интерес.

Николай Проданов